

אחד המאנה את הגר ואחד הלוחצו עובר בשלשה לאוין (וגר לא תונה; וכי יגור אתך גר בארצכם — לא תונו אתו; ולא תונו איש את עמיתו. ובלוחץ נאמר: ולא תלחצנו; וגר לא תלחץ; לא תהיה לו כנשה). (הרמב"ם (מכירה יד, טו-יז. וכ"כ המאירי) פירש מנין הלאוין בענין אחר. ומדבריו נראה שהלוחץ את הגר ללא אונאה אינו עובר אלא משום ולא תלחצנו. ע"ע מנחת חינוך סד, ב; באור הגרי"פ פערלא ל"ת פג. ע"ש בבאור לאו דלחיצה לשיטות הראשונים, האם הוא דחיקת ממון כגון 'לא תהיה לו כנשה', או אונאת ממון וגולתו).

א. התחיל הגר להתקוטט עמו, נראה מצד הסברא שמותר להשיבו דבר, שלא אמרה תורה לאדם להיות כאבן שאין לה הופכין. וצריך עיון להקל במה שלא נתפרש (עפ"י מנחת חינוך סג, ב-טו, ד).

ב. גם גר שאינו 'אתך' בתורה ובמצוות, מצווים מלאנותו (מנחת חינוך סג. וכ"כ הגרי"פ פערלא בבאורו לרס"ג, ל"ת פב). וכן גר קטן (מנ"ח שם סד, ג). ויש לעיין בדין בני גרים. ונראה שגם הם בכלל לאוין אלו (שם סד, ד. וכן הסכים הגרשז"א. ע' 'ועלהו לא יבול' ח"ב עמ' רס).

ג. יש אומרים שוגר לא תונה בגר תושב הוא אמור (עפ"י ראב"ע). וכן מבואר במסכת גרים (ג) ובירושלמי (יבמות ריש פרק הערל). ע' בהרחבה בבאור הגרי"פ פערלא לספר המצוות לרס"ג, ל"ת פג).

[תניא, רבי אליעזר הגדול אומר: מפני מה הזהירה תורה בל"ו / במ"ו מקומות בגר — מקומות שהזכרו הגרים בתורה אף בלא אונאה ולחיצה) — מפני שסורו (= מנהגו. ו"מ שרשו ויסודו) רע. יש מהראשונים שהעתיקו 'בכ"ד / בכ"א מקומות' (תוס' קדושין ע: ספר החינוך סג. וע' תו"ש משפטים)].

דף ס

קלח. א. מה דינו של עירוב פירות ויינות לענין אונאה?

ב. האם מותר לחנוני לחלק קליות ואגוזים לתינוקות ובכך הוא מרגילם לבא אצלו? מה דינן של שאר פעולות הנעשות כדי 'למשוך' לקוחות מאחרים, כגון הוזלה ו'חידוש' המקח?

א. אין מערבים פירות (— תבואה) בפירות אפילו חדשים בחדשים (בעל הבית שאומר פירות שדה פלוני אני מוכר לך כך וכך סאים, לא יערבנו בפירות שדה אחרת). ואין צריך לומר חדשים בישנים. ואפילו החדשים יקרים יותר, אין זה משום שהם מובחרים אלא הישנים מובחרים מהם, שעושים קמח יותר, אלא שיש ביקוש לחדשים כדי לישנם, וזה שפסק עמו על הישנים אינו חפץ לישנם, לפיכך אסור לערב בהם חדשים.

ישנים בחדשים — לפרש"י מותר. והרי"ף והרא"ש אוסרים, כי שמא זה הקונה חדשים רוצה לישנם.

התגר נוטל מכמה גרנות ונותן לתוך מגורה אחת. מחמש גיתות ונותן לתוך פיטום (= חבית) אחד (כי כן דרכו לקנות מכמה ספקים ואין כאן אונאה). ובלבד שלא יהא מתכוין לערב (לקנות הרוב ממקום משובח ולפרסם הדבר, ולערב בו ממקום אחר, ושכניו סבורים שכל הפירות מאותו מקום. רש"י).

באמת אמרו [כלומר הלכה פסוקה היא] בין התיירו לערב קשה ברך (אעפ"י שהרך טוב יותר לשתייה וגם דמיו יקרים. רא"ש) מפני שהוא משביחו (ומתקיים יותר כשנותנים מעט קשה ברך. רא"ש). אמר רב נחמן: בין הגתות שנו, אבל לאחר שעברה תקופת הגתות — לא, שתערובת היינות פוגמת לאחר

שקלט כל אחד ריחו וטעמו. ועתה שמעריבים שלא בין הגתות — אמר רב פפא: מפני שיודעים ומוחלים. רב אחא בריה דרב איקא אמר: מפני שסוברים כרבי אחא המתיר לערב בדבר הנטעם (שאדם טועם קודם שלוקחו ויכול להבחין שנתערב בו).

א. הרי"ף נקט כדעה אחרונה.

ב. עירוב יין רך בקשה — לפרש"י אסור. והרא"ש מתיר, שהרך טוב יותר.

מכר לו חביות מסוימות, וכל שכן אם התנה בפירוש על 'יין רך' — אינו רשאי לערב בו

קשה (הות יאיר קצב, כא).

אין מערבים שמרי יין של אמש ביין של היום, (לאו דוקא, אלא מחבית לחבית, אף ביום אחד. רש"י ורא"ש), אבל נותן לו את שמריו של אותו יין.

גם באותה חבית, אין לערב שמרים של אמש ביין של היום או להפך (ריטב"א).

מי שנתערב מים ביינו, לא ימכרונו בחנות אלא אם כן הודיעו ללוקח. ולתגר לא ימכור אף על פי שמודיעו, כי אינו קונה אלא כדי לרמות בו, למכרו בחזקת יין שאינו מעורב. ואם מזיגת המים ניכרת ביין — מותר, ואין לחוש שמא יוסיף התגר למהול יין חי כדי לרמות.

מקום שנהגו להטיל מים ביין — יטילו כפי המנהג. אמר רב: ובין הגתות שנו.

ב. רבי יהודה אומר: לא יחלק החנוני קליות ואגוזים לתינוקות, מפני שהוא מרגילים לבא אצלו ומפסיד לשאר המוכרים. וחכמים מתירים, שהרי גם החנונים האחרים יכולים לחלק פירות ואף מובחרים מאלו.

ולא יפחות את השער, שמקפח בכך שחר שאר מוכרי פירות. וחכמים אומרים: זכור לטוב.

הלכה כחכמים.

לא יבור את הגריסים (— פולים גרוסות. וע' בפי"ה מ לרמב"ם). דברי אבא שאול. וחכמים מתירים. [העמידו בגמרא כרבי אחא שמתיר בדבר הנראה — שהלוקח יכול לראות ולחשב אם כדאי לו טורח הברירה אם לאו. וכן הלכה (רמב"ם; נמו"י)]. ומודים שלא יבור מעל פי מגורה (להראות יפות, ואת הפסולת שבתוכה לא בירר), שאינו אלא כגונב את העין.

ואפילו יוכח הלוקח בדבר כאשר שוקל ומודד. הואיל ובתחילה הוא סבור שהסחורה טובה

ונמשך אליה, אחר כך הוא בוש מלחזור בו (בן יהודע).

אין מפרכסים לא את האדם [כגון המוכר עבד זקן, לא יצבע שערותיו שייראה צעיר] ולא את הבהמה ולא את הכלים. ודוקא בישנים שעל ידי הפירכוס נראים כחדשים (והשבח שמשביחם אינו שוה לעילוי שמעלה אותם בדמים פוסקים), אבל מותר ליפות כלים חדשים, והרוצה להוסיף על דמיהם בשביל יופיים — מוחל.

שנו חכמים: אין משרבטים את הבהמה [זוקפים שערותיה כדי שתיראה שמינה] ואין נופחים בקרביים ואין שורים את הבשר במים.

גם לנכרי אסור לעשות כן, שהרי אפילו גניבת דעתו אסורה (עפ"י חולין צד; מאירי).

פרק חמישי

קלט. א. מהו 'נשך' ומהו 'תרבית'? האם יתכן זה בלא זה?

ב. המלוה מאה פרוטות במאה ועשרים, ולבסוף הוזלו הפרוטות ביחס למטבע כסף בשישית, ונמצאו המאה-ועשרים שוים כמו שהיו המאה בתחילה. וכן לאיך גיסא; הלוח מאה במאה ונתיקרו הפרוטות — מה הדין?

א. 'נשך' ו'תרבית' של תורה — חד הם ואי אפשר לזה בלא זה, ולא חילקם הכתוב אלא לעבור עלי בשני לאוין (ושינה משום נוי הלשון. תוס'). הביטוי 'נשך' הוא על שם שנושך ומחסיר ממונו של הלוח. ו'תרבית' — על שם שנתרבה ממונו של המלוה.

הרמב"ן בפירושו לתורה פירש על פי פשט שה'נשך' היא הלואה ללא זמן פרעון מסוים אלא כגון בכל חדש שהממון אצלו צריך להוסיף לו כך וכך, הרי זה כנשיכת נחש המבצבצת ועולה לאחר זמן. ואילו הרבית היא הלואה לזמן מוגבל וסופי [שכך היא הרגילות בהלוואת אוכל, עד זמן הגרנות וכד'], מאה במאה ועשרים.

ישנה 'תרבית' האסורה מדרבנן שאינה בכלל 'נשך', שאין החסרון נראה לעין אלא ממון המלוה מתרבה מאליו, כגון פוסק על הפירות כפי השער וכדלהלן, שאין שם רבית קצוצה (עפ"י ריטב"א).

ב. אם הולכים בתר מעיקרא, הרי באופן הראשון יש בדבר איסור נשך ותרבית מדאורייתא ובאופן השני לא. ואם הולכים בתר בסוף — להפך, בראשון אין שם איסור דאורייתא ובשני יש.

כתב הרמב"ן שלהלכה בתר מעיקרא אוליגן. הלכך המלוה סאה בסאה והוקרו החטים — אינו אסור אלא מדרבנן. ויש אומרים שהדבר ספק. ויש דעה שאיסור רבית נקבע אחר האוכל ולא אחר המטבע. והרמב"ן והרשב"א דחו זאת.

דפים ס — טא

קמ. כמה לאוין עוברים בהלוואה ברבית, הלוח והמלוה?

הלוחה ברבית, כסף או אוכל או כל חפץ אחר — עובר בשני לאוין. וכן המלוה עובר בשניהם. (את כסף לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך. ונאמר לא תשיך לאחיך (אזהרה ללוח) נשך כסף נשך אכל נשך כל דבר אשר ישך...). [ועוד הכפיל הכתוב כמה וכמה אזהרות: לא תהיה לו כנשה; לא תשימון עליו נשך; אל תקח מאתו נשך ותרבית; לפני עור לא תתן מכשל; ולאחיך לא תשיך. נמצא בין הכל עובר המלוה בששה לאוין, והלוח בשלש. עפ"י הסוגיא להלן עה: ראשונים].

יש אומרים (עפ"י הסוגיא בכתובות מז) שהלואה קרקע בקרקע ברבית מותרת מן התורה [ויש שהתירו אפילו מדרבנן. עב"ח יו"ד קסא עפ"י לשון הרא"ש ונמו"י. וכן הוא לשון הר"ן בחדושי. ואלם בכתובות כתב הר"ן שאסור מדרבנן. וכן כתב הריטב"א ועוד. וכן נקט המשל"מ — מלוה ד,א. וע"ע אבני נור יו"ד קסב], כגון עשר גפנים באחת עשרה — שלמדים ב'כלל ופרט וכלל' למעט קרקע ופחות משה פרוטה. [ואף על פי שלא נזכרת דרשה זו בברייתא, מצינו בכמה מקומות שלא הזכיר כלל ופרט בברייתא ואעפ"י כ' דרשהו בגמרא]. (עפ"י רא"ש רשב"א ור"ן. וכן צדדו בתוס').

ויש חולקים וסוברים שגם על קרקע ועל פחות משה פרוטה יש איסור רבית דאורייתא (עפ"י שטמ"ק בשם הרמ"ה; ריטב"א. וכ"כ הפוסקים יו"ד קסא) בשם הרשב"א. וע"ע לחם משנה ומשנה